

SYNPUNKTER PÅ MEDDELANDET ”EN MER SAMORDNAD EUROPEISK AVTALS RÄTT – EN HANDLINGSPLAN”

1. INLEDNING

Efter det att handlingsplanen om en mer samordnad europeisk avtalsrätt offentliggjordes antog både rådet och Europaparlamentet resolutioner i september 2003, och kommissionen har mottagit 122 synpunkter från berörda parter (se bilagorna). Det fortsatta intresset från gemenskapsinstitutionerna och de berörda parterna efter det första samrådet, som inleddes med meddelandet om europeisk avtalsrätt i juli 2003, visar hur viktig den process är som kommissionen har inlett. Många av de som har bidragit med synpunkter uttryckte sin belåtenhet över att samrådet och diskussionsprocessen gick vidare.

Alla synpunkter som mottogs till och med 31 mars 2004 har tagits med i detta meddelande, och kommissionen kommer även att beakta ytterligare synpunkter som tas emot senare.

Del 2 i detta meddelande innehåller en sammanfattning av synpunkterna från EU-institutionerna. Del 3 innehåller en analys av de övriga aktörernas synpunkter på var och en av de tre åtgärder som samrådet gäller.

Syntesen innehåller kommissionens uppfattning av vad som utgör de viktigaste punkterna i de svar som mottagits. Den är inte en fullständig redogörelse för allt som sägs i dessa svar. Emellertid har samtliga svar som sänts in elektroniskt publicerats på kommissionens webbplats, utom i de fall där upphovsmännen inte har givit sin tillåtelse till detta. Förteckningen över de som har inkommit med synpunkter omfattar inte heller de som särskilt har begärt konfidentiell behandling.

Kommissionens webbsida om europeisk avtalsrätt har följande adress:

http://europa.eu.int/comm/consumers/cons_int/safe_shop/fair_bus_pract/cont_law/index_en.htm

2. SYNPUNKTER FRÅN EU:S INSTITUTIONER OCH ORGAN

Kommissionens handlingsplan lades fram inför rådet (konkurrenskraft) den 19 maj 2003. Europaparlamentet antog en resolution om handlingsplanen den 2 september 2003, och rådet antog en resolution den 22 september 2003. Europeiska centralbanken inkom med synpunkter på kommissionens handlingsplan den 21 juli 2003.

2.1. Rådets resolution

Rådet välkomnar handlingsplanen och kommissionens avsikt att genomföra förslagen i handlingsplanen mot bakgrund av målet att skapa ett område av frihet, säkerhet och rättvisa. Generellt betonar rådet vikten av att garantera att de gränsöverskridande transaktionerna på den inre marknaden fungerar på ett smidigt och effektivt sätt. Det anser att lämpliga och proportionella åtgärder med fördel kan vidtas för att underlätta gränsöverskridande avtal, minska transaktionskostnaderna

och möjliggöra för alla marknadsaktörer och konsumenter att till fullo utnyttja fördelarna med den inre marknaden.

När det gäller de särskilda åtgärder som föreslås i handlingsplanen välkomnar rådet kommissionens avsikt att utarbeta en gemensam referensram. Rådet bekräftar att den gemensamma referensram som föreslagits av kommissionen kan bidra till förbättrad kvalitet och enhetlighet hos både nuvarande och framtida lagstiftning på det här området. När det gäller vilka metoder som skall tillämpas för utvecklingen av den gemensamma referensramen anser rådet rent principiellt att den gemensamma referensramen bör motsvara de förhållanden som råder på den internationella marknaden och därför tillgodose marknadsaktörernas och konsumenternas praktiska behov. Medlemsstaterna bör aktivt delta i förberedandet och utformningen av den gemensamma referensramen. Därför uppmanar rådet kommissionen att skapa lämpliga mekanismer både på politisk nivå och expertnivå för att möjliggöra för samtliga medlemsstater, rådet och Europaparlamentet, men även för forskare, praktiskt verksamma jurister och andra berörda, att aktivt delta i utformningen av den gemensamma referensramen. Dessa mekanismer bör, genom lämpligt samråd, garantera att det i den gemensamma referensramen tas hänsyn till subsidiaritetsprincipen, till marknadsaktörernas och konsumenternas praktiska behov och till medlemsstaternas etablerade strukturer och rättsliga kultur. Vidare bör det forskningsprojekt som planeras inom ramen för det sjätte ramprogrammet för forskning och teknisk utveckling genomföras på ett sätt som återspeglar medlemsstaternas olika rättsliga traditioner.

När det gäller uppföljningen av den gemensamma referensramen anser rådet det särskilt lämpligt att vidare förbättra, befästa och kodifiera gällande EG-lagstiftning inom avtalsrättens område i syfte att åstadkomma en bättre, enhetligare och enklare avtalsrätt.

När det gäller att främja utformningen av standardavtalsklausuler inom hela EU betonar rådet att sådana klausuler kan vara av nytta. Rådet betonar emellertid att avtalsparterna själva bör utveckla sådana allmänna villkor samt beakta gällande gemenskapslagstiftning och nationell lagstiftning, inklusive bestämmelser rörande skydd av och information till konsumenter. Rådet anser det särskilt lämpligt att samla in information om befintliga och framtida initiativ via den webbplats som planeras av kommissionen, förutsatt att publiceringen på denna webbplats inte tolkas som en form av godkännande av dessa initiativ.

Eftersom det krävs en fortsatt diskussion om behovet av icke-sektorspecifika åtgärder på området för europeisk avtalsrätt, såsom ett frivilligt instrument, understryker rådet att kommissionen bör fortsätta diskussionen i nära samarbete med medlemsstaterna och med beaktande av principen om avtalsfrihet.

Rådet betonar behovet av enhetlighet mellan uppföljningen av handlingsplanen, grönboken om omvandlingen av Romkonventionen från 1980 om tillämplig lag på avtalsförpliktelser till ett gemenskapsinstrument och dess modernisering, och Förenta nationernas konvention angående avtal om internationella köp av varor av den 11 april 1980 (*United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, CISG*).

Kommissionen uppmanas att regelbundet informera rådet och minst en gång om året avlägga en rapport om resultaten av de pågående diskussionerna och hur långt arbetet

har fortskridit. Rådet uppmuntrar medlemsstaterna att delta aktivt i kommissionens arbete med de föreslagna uppföljningsåtgärderna och att uppmuntra bidrag från nationella berörda aktörer till den pågående diskussionen på gemenskapsnivå.

2.2. Europaparlamentets resolution

Europaparlamentet välkomnar det faktum att handlingsplanen, genom förslaget om en gemensam referensram, förutser en gemensam terminologi för vissa grundläggande begrepp och en lösning av typiska problem. Parlamentet konstaterar emellertid att kommissionen inte har föreslagit konkreta åtgärder tillsammans med en detaljerad tidsplan för kommande år. Kommissionen uppmanas därför att prioritera utvecklingen av den gemensamma referensramen, färdigställa denna före utgången av 2006 och därefter snarast påbörja dess införande. Vidare uppmanas kommissionen att sörja för att referensramen publiceras så snart som möjligt på gemenskapens samtliga officiella språk.

Europaparlamentet upprepar sin begäran om att fortlöpande få information från kommissionen om hur långt arbetet med den gemensamma referensramen har fortskridit. Europaparlamentet begär att en dialog skall äga rum mellan rådet, Europaparlamentet och kommissionen under varje ordförandeskap i rådet, samtidigt som det politiska samrådsförfarandet fortsätter. Parlamentet kräver även att praktiskt verksamma jurister skall medverka vid utformningen av den gemensamma referensramen.

Europaparlamentet föreslår vidare att den gemensamma referensramen skulle kunna vidareutvecklas till standardavtalsklausuler som tillhandahålls åt praktiskt verksamma jurister, samt begär att den gemensamma referensramen tillämpas praktiskt i samband med skiljeförfaranden. Parlamentet välkomnar kommissionens önskan att åstadkomma en större enhetlighet inom EU:s konsumenträtt.

När det gäller det frivilliga instrumentet beklagar Europaparlamentet att inga åtgärder vidtagits på ett tidigt stadium för att ta fram sådana instrument inom vissa områden, såsom konsumenttransaktioner och försäkringar, varigenom avsevärda fördelar i form av en ytterligare effektivisering av den inre marknadens funktion samt en ökning av det antal transaktioner och av den handel som äger rum inom gemenskapen skulle kunna uppnås. Om åtgärder vidtogs snart inom dessa områden skulle detta bidra till att berika och utveckla hela arbetet med handlingsplanen. Europaparlamentet anser därför att det bör utgöra en prioritet att på ett tidigt stadium införa ett frivilligt instrument inom vissa områden, särskilt konsumentavtal och försäkringsavtal. Det uppmanar därför kommissionen att så snart som möjligt ta fram ett opt-in-instrument för konsumentavtal och försäkringsavtal, samtidigt som en hög konsumentskyddsnivå garanteras och lämpliga bindande bestämmelser införs.

Europaparlamentet begär mer allmänt att ett regelverk utarbetas som är baserat på den gemensamma referensramen och som kan tillämpas inledningsvis av de avtalsslutande parterna som ett opt-in-instrument, vilket innebär att det kan användas av de avtalsslutande parterna på frivillig basis, samt föreslår att detta efter en tid kan bli bindande.

2.3. Europeiska centralbanken

Europeiska centralbanken (ECB) välkomnar handlingsplanen och uppmuntrar kommissionen att fortsätta med initiativet. Den anser att bestämmelserna för

genomförandet och tillämpningen av den gemensamma penningpolitiken (till exempel säkerheter för krediter inom Eurosystemet) utgör en central beståndsdel i Eurosystemets rättsliga ram. Gemenskapen och aktörerna på den inre marknaden skulle generellt sett kunna dra avsevärd nytta av de föreslagna åtgärderna.

När det gäller kommissionens avsikt att upprätta en gemensam referensram understryker ECB att denna åtgärd dels skulle utgöra ett första steg mot fullbordandet av den inre marknaden, dels skulle kunna bidra till en enhetligare tillämpning av gemenskapslagstiftningen och till väl fungerande gränsöverskridande transaktioner. Det är intressant att konstatera att ECB i detta sammanhang betonar att den gemensamma referensramen även skulle tjäna som inspirationskälla för Eurosystemets rättsliga ram. Eurosystemet skulle därigenom kunna hänvisa till en uppsättning fastställda och erkända regler, något som skulle medföra en enhetlig tolkning och tillämpning av gemenskapens och Eurosystemets rättsakter.

När det gäller den gemensamma referensramens innehåll och struktur föreslår ECB bland annat att definitioner av termer, såsom avtal, skada, force majeure och lagligt betalningsmedel, införs, eller att allmänna bestämmelser rörande straffräntor vid sen betalning införs.

ECB anser att främjandet av utvecklingen av standardavtalsklausuler inom hela EU är en intressant strategi i frånvaro av en fullständig rättslig harmonisering, men påpekar att detta inte får äventyra principen om avtalsfrihet.

När det gäller det frivilliga instrumentet uppmanar ECB kommissionen att fortsätta med detta initiativ och erbjuder sitt stöd. ECB anser att de möjliga fördelarna, såväl för gemenskapen och som för aktörerna på den inre marknaden, är avsevärda och betraktar det frivilliga instrumentet som ett sätt att harmonisera avtalsrätten som är förenligt med principen om avtalsfrihet. Vidare anser ECB att ett sådant instrument verkar kunna tillhandahålla den flexibilitet som krävs för att marknaden skall fungera väl. Detta skulle bidra till att minska transaktionskostnaderna för aktörerna på den inre marknaden och skulle även leda till ökad konkurrenskraft hos EU:s egen marknad i ett internationellt perspektiv.

ECB väcker frågan om det vore möjligt att införa ett frivilligt instrument som täcker avtalade rättigheter avseende värdepapper för att emittenter skall kunna emittera värdepapper i enlighet med detta instrument. Instrumentet skulle omfatta bestämmelser rörande villkoren för emission, avgifter som skall betalas till emittenten av investerare och tredje parter, bestämmelser rörande emittenters annonsering och kommunikation med investerare, bestämmelser rörande tidsfrister och så vidare.

3. SVAR INOM RAMEN FÖR KOMMISSIONENS SAMRÅDSFÖRFARANDE

Många av dem som lämnat synpunkter betonar eller upprepar förekomsten av hinder för en enhetlig tillämpning av gemenskapslagstiftningen eller en väl fungerande inre marknad. I detta avsnitt kommer emellertid endast synpunkterna på de tre åtgärder som föreslagits i handlingsplanen att tas upp.

3.1. Att förbättra kvaliteten på gemenskapens regelverk på avtalsrättens område

3.1.1. Svar från regeringarna

Samtliga regeringar i medlemsstaterna (med förbehåll från Förenade kungariket och Frankrike), de anslutande staterna, kandidatländerna samt EES- och Efta-länderna förordar i sina svar åtgärd I. Generellt sett anser de att denna åtgärd skulle skapa en enhetligare tillämpning av gemenskapslagstiftningen och bidra till att den inre marknaden fungerar väl.

Det framgår också att regeringarna i de medlemsstater som har inkommit med svar erbjuder sig eller fordrar att få delta, antingen som medlemsstater eller inom rådet. Den ungerska regeringen föreslår emellertid att regeringarnas roll inskränks till samråd snarare än direkta ingripanden. Andra medlemsstater (Förenade kungariket, Tyskland och Danmark) betonar särskilt sitt behov att få delta och sin vilja att aktivt bidra. De anser det av avgörande betydelse att medlemsstaterna deltar i upprättandet av den gemensamma referensramen för att en integration av denna med kommande gemenskapsåtgärder skall kunna garanteras. Vissa regeringar (Österrike, Tyskland och Frankrike) betonar i sina svar behovet av att berörda aktörer deltar i upprättandet av den gemensamma referensramen.

I detta sammanhang bör det noteras att i flera svar väcks frågan om den gemensamma referensramens rättsligt eller politiskt bindande karaktär. Den ungerska regeringen önskar ett klarläggande rörande den framtida gemensamma referensramens natur. Det österrikiska justitieministeriet kan endast stödja en bindande gemensam referensram om rådet, Europaparlamentet och praktiskt verksamma jurister deltar i upprättandet. Det tyska federala justitieministeriet och Bayerns justitieministerium påpekar att det inte räcker att enbart kommissionens förslag beaktar den gemensamma referensramen. De föreslår att de övriga EU-institutioner som deltar i lagstiftningsprocessen också tillämpar den gemensamma referensramen. Det tyska federala justitieministeriet lämnar frågan öppen hur detta skall uppnås rent förfarandemässigt, men påpekar att rådet och parlamentet bör göra ett politiskt åtagande i denna riktning. Bayerns justitieministerium föreslår att den gemensamma referensramen antas av rådet och parlamentet, men går steget längre och överväger en bindande gemensam referensram upprättad av parlamentet och rådet.

När det gäller den gemensamma referensramens innehåll och struktur ges ett antal förslag: Det tyska federala justitieministeriet delar uppfattningen att områden som ingående av avtal, giltighet, tolkning, fullgörelse och regler om särskilda avtalstyper (i synnerhet köpeavtal, tjänsteavtal och försäkringsavtal), kreditsäkerheter och obehörig vinst bör ingå. I de mer detaljerade svaren behandlas formella krav, ingående av avtal som en referenspunkt för övriga villkor, såsom form, innehåll och räckvidd hos informationsskyldigheter och påföljder vid brott mot dessa skyldigheter, ångerrätt samt villkor, bestämmelser och följder för denna samt det omfattande området icke-fullgörelse. När det gäller strukturen anges indelning i allmänna principer, grundläggande villkor och konkreta regler som rimlig. Den portugisiska regeringen betonar särskilt behovet av en gemensam terminologi. Den understryker även vikten av att från första början beakta att den gemensamma referensramen kan innebära ett första steg mot en europeisk civillag. Den bulgariska regeringen föreslår att den gemensamma referensramen ska ligga till grund för utformningen av rättsakter och tolkningen av dessa, enhetlig terminologi och regler

för ingående av avtal, deras giltighet, fullgörelse och följer vid icke-fullgörelse samt möjligheten att förklara dem ogiltiga. Det danska justitieministeriet uppmanar kommissionen att beakta de internationellt privaträttsliga bestämmelserna och de internationella initiativen, bland andra FN-konventionen angående avtal om internationella köp av varor (CISG).

Det österrikiska justitieministeriet betonar att denna process inte får leda till en urvattning av konsumentskyddet.

Vissa regeringar (Förenade kungariket, Tyskland och Frankrike) anser i sina svar att kommissionen inte bör vänta till slutbehandlingen av den gemensamma referensramen innan den föreslår förändringar inom sådana områden av gemenskapens regelverk som är i särskilt behov av reform.

3.1.2. *Svar från näringslivet*

De företrädare för näringslivet som inkommit med svar instämmer generellt sett med att det råder behov av ett enhetligt regelverk av hög kvalitet. Vissa betraktar detta som en relativt begränsad insats för att avlägsna uppenbara motsägelser utan att avvika från det befintliga regelverkets exakta parametrar och utan möjlighet att avlägsna luckor i lagstiftningen. Andra betonar behovet av att förenkla regelverket och betraktar detta som ett uppenbart tillfälle att underlätta gränsöverskridande affärsverksamhet. Vissa uttrycker oro över att det arbete som är förenat med utvecklingen av den gemensamma referensramen kan avleda uppmärksamheten från uppgiften att förenkla regelverket, vilket de anser bör prioriteras. Endast ett svar från näringslivet är negativt till principen att utveckla en gemensam referensram, och föreslår i stället utbyte av information om olika nationella bestämmelser.

Många av dem som inkommit med svar stöder förslaget att utveckla en gemensam referensram för att en uppsättning överenskomna principer skall kunna användas vid denna översyn. Av dessa betonar vissa att den gemensamma referensramen måste baseras på grundlig och omfattande forskning, medan andra tar upp praktiska frågor om dess form och räckvidd och anger vilka områden som bör omfattas. I ett svar föreslås att den gemensamma referensramen bör innehålla allmänna definitioner av abstrakta rättsliga termer, men att de sektorspecifika definitionerna i gemenskapslagstiftningen bör ha företräde framför dessa allmänna definitioner. I ett annat svar föreslås att den gemensamma referensramen inledningsvis bör omfatta lagstiftning om köp och tjänster, och ingående och hävande av avtal, medan kraven rörande form och information och nödvändigheten av rådgivning bör sänkas. En annan företrädare för näringslivet betonar i sitt svar att det, utöver de centrala delarna i avtalsrätten, såsom ingående av avtal, form, hävning, fullgörelse och ersättning, förpliktelser före avtalets ingående och särskilda kontraktstyper, bör införas områden med nära koppling till avtalsrätten (associationsrätt, mellanmansrätt, kreditsäkerheter och utomobligatoriskt ansvar). När det gäller den gemensamma referensramens rättsliga form ber en näringslivsföreträdare kommissionen att klargöra huruvida lagstiftning planeras eller endast ett referensdokument. Endast två svar innehåller uttryckliga kommentarer om huruvida den gemensamma referensramen bör omfatta både handelstransaktioner mellan företag och mellan företag och konsumenter. Att ta med handelstransaktioner mellan företag och konsumenter vore enligt svaren endast en artificiell distinktion, men det kan behöva göras lämplig åtskillnad i fråga om behandlingen av de två olika transaktionstyperna.

Vissa betonar i sina svar att utformningen av en gemensam referensram måste bygga på en lämplig kostnads–nyttoanalys. Andra framhåller behovet av att involvera marknadsaktörerna i arbetet för att se till att de verkliga hinder som de stött på i den inre marknaden behandlas.

3.1.3. Svar från konsumentorganisationerna

Få konsumentorganisationer svarade. De som inkom med svar, bland annat Europeiska byrån för konsumentorganisationer (BEUC), instämde emellertid i att enhetligheten hos EU:s befintliga regelverk behöver ökas, såväl när det gäller innehåll som när det gäller enhetlighet i fråga om tillämpningen. En konsumentorganisation framhåller särskilt försäkringar och andra finansiella tjänster som ett område där insatser kan göras. Den hävdar att konsumenterna ännu inte har kunnat dra nytta av ökad konkurrens inom denna sektor, trots att den lämpar sig väl för gränsöverskridande transaktioner.

Alla framhåller den speciella karaktären hos det avtalsrättsliga förhållandet mellan företag och konsument, nämligen bristen på maktbalans, något som gör det omöjligt för konsumenterna att i praktiken förhandla om avtalsvillkor med företagen. Detta bör beaktas i samband med kommande översyner.

Konsumentorganisationerna anser att avsaknaden av allmänna principer och definitioner på området för konsumenträtt på EU-nivå försvårar bruket av en lämplig, gemensam terminologi. Detta medför enligt dem att lagstiftningen alltför ofta är otydlig och vilseledande. De efterlyser en lagstiftning som är tydligt skriven och begriplig för alla. En organisation betonar även att det råder ett behov av att informera konsumenterna om deras rättigheter för att säkerställa att lagstiftningen i realiteten leder till ökat förtroende hos konsumenterna för den inre marknaden.

Två konsumentorganisationer anser att en uppgift för den gemensamma referensramen bör vara att bidra till att råda bot på det problemet och att garantera en enhetlig strategi för att uppnå detta. De rekommenderar att principerna för de befintliga direktiven om konsumentskydd bör införlivas i den gemensamma referensramen i samband med dess utformning, och anser att dessa principer omfattar en gemensam definition av ”konsument”, skyldighet att ge information före ingåendet av avtal, skyldigheter när det gäller avtalets form, ångerrätt, avlägsnande av oskäligen villkor, omkastning av bevisbördan till förmån för konsumenten samt principen om solidariskt ansvar för samtliga skadeståndsskyldiga. En annan konsumentorganisation betonar de problem som uppstår på grund av skillnader mellan medlemsstaterna när det gäller genomförande av direktiv, och ibland till och med inom medlemsstater med regionala system. De efterlyser mer detaljerad reglering i samband med översynen av EU:s regelverk för att minska dessa skillnader. Andra uttrycker tvekan inför att inta en hållning som grundar sig på full harmonisering i samtliga fall och upprepar behovet av en viss fortsatt användning av sektoriella instrument.

Vid sidan av de avtalsrättsliga principerna och bestämmelserna betonar konsumentorganisationerna vikten av att det i samband med översynen garanteras tillgång till billiga och lättillgängliga sätt att lösa tvister, och de diskuterar olika lösningar för säkerställa en mer omfattande övervakning av efterlevnaden av lagstiftningen.

3.1.4. Svar från praktiskt verksamma jurister

Alla praktiskt verksamma jurister välkomnar kommissionens förslag att göra en grundlig översyn av EU:s nuvarande regelverk. De flesta förordar att den gemensamma referensramen ligger till grund för översynen, men vissa ifrågasätter behovet av en gemensam referensram. Dessa anser i synnerhet att den gemensamma referensramen inte skulle vara i stånd att undanröja de huvudsakliga hinder som finns i dag, såsom olika språk och kulturtraditioner eller skilda tolkningssätt i de olika medlemsstaterna. I princip alla brittiska jurister föreslår att de mer problematiska områdena kartläggs och att bristerna i överensstämmelse på dessa områden avhjälpas genom specifika åtgärder. Vissa jurister anser att översynen och förbättringen av EU:s regelverk inte bör hämmas av upprättandet av den gemensamma referensramen. En jurist anser att denna utgör en nödvändig förutsättning för att ett frivilligt instrument skall kunna skapas.

Majoriteten anser det bör ske en fokusering på medlemsstaternas skilda rättsliga traditioner vid utformningen av den gemensamma referensramen. Vissa efterlyser en jämförande studie av alla olika staters lagstiftning. En jurist anser att det är bättre att konsultera tidigare studier på området för att undvika att den gemensamma referensramen tar alltför lång tid att upprätta.

När det gäller den gemensamma referensramens innehåll och struktur ges ett antal förslag. Vissa anser att den centrala beståndsdelen i den gemensamma referensramen bör utgöras av en katalog av gemensam terminologi och definitioner. En jurist föreslår att de begrepp som finns i det nuvarande regelverket tas med. En annan jurist anser att den gemensamma referensramen kan bidra till att skapa likhet mellan avtalsparterna och bör omfatta förebyggande åtgärder, såsom informationsskyldighet, formkrav eller skyldighet att konsultera en fristående och opartisk rådgivare. I vissa svar framhålls att det inte får ske någon sänkning av nivån på vare sig konsumentskyddet eller skyddet av små och medelstora företag. En jurist anser att konsumentskyddet bör förbättras men att avtalsfriheten inte får begränsas av obligatoriska krav. En del jurister betonar att kommissionen inte endast bör behandla den allmänna avtalsrätten, utan även diskutera vilka effekter avtalsrätten har på närliggande områden, såsom förmögenhetsrätt, skadeståndsrätt, familjerätt, successionsrätt och bolagsrätt.

Vissa jurister understryker behovet av en sektorspecifik strategi för att effektivisera den gemensamma referensramen. Andra däremot anser att de nuvarande bristerna i överensstämmelse i avtalsrätten härstammar från denna strategi och efterlyser därför en allmän strategi.

En jurist betonar att subsidiaritets- och proportionalitetsprinciperna måste beaktas vid utformningen av den gemensamma referensramen, medan andra anser att det kan ifrågasättas huruvida EU-institutionerna har befogenheter på detta område. En jurist understryker behovet av att beakta resultaten av en kostnads-nyttanalyt i samband med utformningen av den gemensamma referensramen.

Ett fåtal jurister kräver ytterligare klagörande från kommissionen rörande nätverket av forskare som skulle ges i uppgift att förbereda den gemensamma referensramen. Bland de förslag som framförs återfinns inrättande av ett fristående organ som motvikt mot de medverkande medlemsstaterna, akademiker, företrädare för praktiskt verksamma jurister, företag och konsumenter, inrättandet av en arbetsgrupp på hög

nivå med en praktiskt verksam jurist som ordförande eller inrättandet av ett permanent forum om europeisk avtalsrätt. Generellt sett noteras i nästan alla svar behovet av att juristerna och näringslivet deltar fullt ut i utformningen av den gemensamma referensramen för att kraven hos de som tillämpar avtalsrätten skall beaktas.

3.1.5. Svar från akademiskt verksamma jurister

I stort sett alla akademiker som inkommit med synpunkter välkomnar målet att öka enhetligheten, och därmed kvaliteten, hos den europeiska avtalsrätten. Nästan alla erbjuder sig att medverka i arbetet.

Flera akademiker som inkommit med svar anser att insatser för att förbättra EU:s regelverk på konsumentområdet behöver göras utan att invänta upprättandet av den gemensamma referensramen, men generellt sett välkomnar de den gemensamma referensramen. En anser att den gemensamma referensramen är onödig och att dess funktion kan fylls av de så kallade principerna om europeisk avtalsrätt¹ (*Principles of European Contract Law*, PECL) och andra liknande arbeten som redan finns tillgängliga, och att kommissionen kan gå direkt till kodifieringen. Den resulterande lagstiftningen bör i början endast vara ett opt-in-instrument för gränsöverskridande handel, därefter ett bindande instrument för samma typ av handel, för att slutligen övergå till att bli ett bindande instrument även för inhemska transaktioner. En annan akademiker anser att det är problematiskt att utnyttja den gemensamma referensramen för att skapa gemensamma principer och terminologi, och föreslår att insatserna i stället koncentreras mot att åstadkomma en verklig enhetlighet i gemenskapens regelverk.

En akademiker utpekar den sektorspecifika strategin som en anledning till att den europeiska avtalsrätten har fragmenterats, men inte alla akademiker upplever detta som ett problem i sig och välkomnar att denna strategi ges en fortsättning. En akademiker frågar sig om det är vettigt att fokusera på sektorspecifika åtgärder och yrkar samtidigt på att den gemensamma referensramen införs. Även de som inte betraktar den sektorspecifika strategin som något grundläggande problem anser emellertid att de sektorspecifika rättsakternas enhetlighet bör förbättras. En annan akademiker, som är mer kritiskt inställd till den sektorspecifika strategin, anser att kommissionens uppgift bör vara att skapa gemensamma regler, men att en harmonisering via direktiv i stället leder till en rad likartade regler. En akademiker kritiserar till och med kommissionen för att den inte helt och hållet övergett den sektorspecifika strategin. När det gäller försäkringsrätten anses den utgöra ett misslyckande. Avsaknaden av en europeisk avtalsrätt till stöd för sektorspecifika åtgärder anses leda till fragmenterad harmonisering. Riktlinjer bör upprättas för de sektoriella bestämmelserna angående minimiharmonisering och full harmonisering, obligatoriska krav och informationsskyldigheter.

När det gäller kopplingen till internationell privaträtt betonar många behovet av att samordna handlingsplanens åtgärder med grönboken om Romkonventionen och ger förslag till hur de båda initiativen skall kunna fungera tillsammans.

Meningarna går isär om vilken form den gemensamma referensramen skall ha och vilken metod som skall användas vid dess utformning. Alla tycks vara ense om att

¹ Lando/Beale, PECL del I–II, Kluwer Law International, Haag 2000. Lando/Clive/Prüm/Zimmermann, PECL, del III, Kluwer Law International, Haag 2003.

den åtminstone bör ha till syfte att samla in gemensamma definitioner av rättsliga termer av relevans för avtalsrätten. Vissa anser att den gemensamma referensramen bör omfatta en uppsättning definitioner, en uppsättning rättsregler samt förklarande kommentarer. I ett svar betonas att den gemensamma referensramen bör ha större ambitioner än att endast utgöra en konsolidering av befintliga lagar, eller närmare bestämt en uppsättning systematiskt presenterade bestämmelser som liknar befintliga nationella civilrättsliga regler. En akademiker efterlyser helt enkelt "högre principer gemensamma för medlemsstaterna". Den gemensamma referensramen bör härledas från nationella privaträttsliga lagar, gällande gemenskapslagstiftning och internationella instrument, såsom FN-konventionen angående avtal om internationella köp av varor. Vissa framhåller behovet av att även beakta rättspraxis. Andra betonar den roll som spelas av befintliga internationella principer. En akademiker fordrar till exempel att den gemensamma referensramen snabbt antas med tillämpning av UNIDROIT-principerna², principerna om europeisk avtalsrätt eller Paviagruppens arbete. En annan fruktar att en principbaserad strategi inte är meningsfull, eftersom det är just sådana abstrakta termer som används i principer som kritiserats i handlingsplanen. Enligt en akademiker bör den gemensamma referensramen även omfatta ekonomisk analys av rättsregler. Enligt andra skulle en omarbetning av gemenskapens konsumentlagstiftning också kunna tas med i den gemensamma referensramen.

Ett antal akademiker kommenterar metoden för utvecklingen av den gemensamma referensramen. I samband med utformningen av referensramen bör näringslivets, bland annat de små och medelstora företagens, behov beaktas. En akademiker rekommenderar i sitt svar att den kommande utvidgningen av EU och de olika rättsliga traditionerna i Väst och Öst beaktas i det avtalsrättsliga projektet, och att även det faktum beaktas att många av de anslutande länderna har en modernare lagstiftning än de flesta medlemsstaterna i Västeuropa. I ett svar poängteras att den gemensamma referensramen inte bör bli ett verk av en liten grupp personer, utan bör utformas via en internationell och tvärvetenskaplig dialog. Akademikerna ställer sina forskningsresurser till förfogande för förberedelsen av den gemensamma referensramen, men anser att även praktiskt verksamma jurister, medlemsstaterna och EU-institutionerna bör involveras. Vissa ser sin medverkan som ett sätt att legitimera forskningen. Vissa efterlyser en sammanslagning av forskningsresurserna. Ett stort antal akademiker påpekar att det är nödvändigt att dra nytta av pågående forskning. Vissa ställer sig kritiska till att det krävs ytterligare forskning. När det gäller forskningsmetoder föreslår vissa ett tillvägagångssätt nerifrån och upp (komparativ tvärvetenskaplig forskning) med särskild inriktning mot rättspraxis, medan en annan föreslår att ett urval av direktiv studeras. I ett svar uttrycks oro över forskningens förvaltning och öppenheten hos denna.

När det gäller innehållet i den gemensamma referensramen inkommer ett flertal akademiker med förslag. Bland annat föreslås villkor för avtals slutande och giltighet, ångervecka och civilrättsliga påföljder, men även rättsliga begrepp och rättsregler. En akademiker anser att den även bör omfatta egendomsrätt. En annan akademiker anser att uppmärksamhet i första hand bör fästas vid själva avtalet (hur överenskommelse nås, vilken roll parternas avsikter spelar med mera), god tro, missbruk av rättigheter, fel, skadestånd, avtalsrättsligt ansvar, ogiltighet och ett

² International Institute for the Unification of Private Law, Principles of international commercial contracts, Rom 1994.

avtals bindande verkan. Andra betonar att avtalsfriheten är hörnstenen i de nationella rättssystemen och bör spela samma roll inom den europeiska privaträtten och i den gemensamma referensramen.

Vissa hävdar att den gemensamma referensramen bör omfatta skadeståndsrätt och överföring av äganderätt till varor vid sidan av avtalsrätt, inklusive obehörig vinst och tjänster utan uppdrag. Den bör inte endast omfatta konsumenträtt. Överlåtelse av immateriella rättigheter (patenträtt, upphovsrätt, varumärken och därutöver) bör också ingå, eftersom utnyttjandet av dessa rättigheter ofta täcker ett stort antal länder, medan lagstiftningen styrs av *lex rei sitae*-regeln. Räckvidden bör omfatta avtal om löpande åtaganden, såsom licensavtal, som förbises av de nationella lagstiftarna, enligt ett funktionellt synsätt. Vissa akademiker fäster särskild vikt vid, eller till och med koncentrerar sig på, försäkringsrätten.

När det gäller den gemensamma referensramens rättsliga form föreslår en akademiker en rekommendation, eller i varje fall en rättsakt i den mening som avses i artikel 3 i Romkonventionen, medan vissa andra föreslår att den inte görs till ett bindande instrument i form av en fast uppsättning gemensamma regler, utan hellre en *ius commune* som kan ligga till grund för andra initiativ (eventuellt i form av bindande instrument). En annan föreslår ett interinstitutionellt avtal, som skulle vara bindande för gemenskapsinstitutionerna, med undantag för EG-domstolen som endast skulle tillämpa det som ett stöd för tolkningen.

Ett antal av de akademiker som inkommit med svar betonar det faktum att den gemensamma referensramen skulle kunna ligga till grund för utvecklingen av det frivilliga, ickesektoriella instrument som avses i åtgärd III. Vissa går så långt som att föreslå att man bör vänta med att inleda mer omfattande arbete med det frivilliga instrumentet till dess att den gemensamma referensramen har genomförts.

3.2. Att främja utarbetande av standardavtalsklausuler på EU-nivå

3.2.1. Svar från regeringarna

Detta initiativ fick ett blandat mottagande; vissa regeringar var positiva, medan andra var mer skeptiska. Den danska regeringen, det ungerska justitieministeriet och EES-/Efta-länderna stöder förslaget att främja utarbetandet av standardavtalsklausuler inom hela unionen.

Andra kan endast stödja förslaget på vissa villkor. Den portugisiska regeringen betonar att konsumenternas och företagets intressen måste skyddas. Den österrikiska regeringen anser att standardavtalsklausulerna endast bör omfatta transaktioner mellan företag, inte konsumenttransaktioner. Dessutom bör endast standardavtalsklausuler spridas om deras kvalitet har kontrollerats. Den brittiska regeringen anser att kommissionen endast bör medverka vid upprättandet och driften av själva webbplatsen. Den är beredd att spela en aktiv roll när det gäller att uppmuntra de privata aktörerna att på ett konstruktivt sätt använda denna tjänst, men anser att dessa kan vara motvilliga mot att delta. Den danska regeringen understryker att välfungerande standardavtal redan tycks finnas på flera områden och att kommissionen bör vara medveten om sådana avtal i det kommande arbetet.

Det tyska federala justitieministeriet och det bayerska justitieministeriet har många invändningar mot detta initiativ. Det tyska federala justitieministeriet anser att strategin i grunden är genomförbar, men man betonar att det råder ett behov av att

säkerställa att webbplatsen inte ger intryck av ett officiellt godkännande av standardklausuler. Det tyska federala justitieministeriet undrar hur åtkomsten till webbplatsen bör regleras och hur man kan undvika att stödja initiativ där oskäligen avtalsvillkor används. Mer generellt undrar justitieministeriet om det är tillräckligt motiverat att kommissionen tar ett sådant initiativ, och anser att det i alla händelser bör göras en utvärdering efter en testperiod. Det bayerska justitieministeriet påpekar att det är mycket svårt att införa standardavtalsklausuler på EU-nivå utan att beakta tillämplig lag. Även vid transaktioner mellan företag finns det begränsningar på grund av bindande bestämmelser, till exempel inom egendomsrätten. Avtalsklausulerna skulle behöva anpassas till 15, och snart 25, rättssystem. Dessutom skulle det inte kunna avgöras på förhand om dessa klausuler överensstämmer med standarderna för vad som utgör skäligen avtalsvillkor i alla länder, vilket skulle ge upphov till frågan om kommissionens ansvar för webbplatsen. Det bayerska justitieministeriet betonar att behovet i praktiken av åtgärd II bör kontrolleras innan den genomförs. Vid transaktioner mellan företag gynnar ofta standardavtalsklausuler den part som använder dem, och den andra parten kommer därför att kontrollera dem i alla fall och kräva juridisk rådgivning för detta. Mer omfattande reservationer görs angående handelstransaktioner mellan företag och konsumenter, eftersom detaljerade standardklausuler inte är lättförståeliga för konsumenterna. Ministeriet anser det harmlöst att endast utbyta information mellan olika privata initiativ, när kommissionen endast spelar rollen av mellanhand.

Sverige betonar att de föreslagna riktlinjerna om användning av standardklausuler inte bör vara så restriktiva att de avskräcker från snarare än uppmuntrar till att upprätta gemensamma avtalsklausuler. Riktlinjerna bör emellertid inte heller inkräkta på den befintliga avtalsfriheten. Den franska regeringen uttrycker oro för avtalsfriheten och insisterar på att alla eventuella standardklausuler och standardavtal som utarbetas måste förbli frivilliga. Tyskland ställer sig tvivlande till vilket mervärde riktlinjerna innebär, eftersom det ändå kommer att vara nödvändigt att i varje enskilt fall göra en bedömning av huruvida de rättsliga begränsningarna för användningen av standardklausulerna har överskridits. Under alla omständigheter skulle riktlinjerna inte vara effektiva mot standardavtalsklausuler som strider mot lagen.

3.2.2. *Svar från näringslivet*

Näringslivets svar är betydligt försiktigare och mer blandade än rörande denna åtgärd än rörande den första åtgärden.

Vissa påpekar att det redan finns marknadsmekanismer för att utveckla och använda standardavtalsklausuler, i vissa fall internationellt, och ifrågasätter om kommissionen eller gemenskapen har en funktion att fylla på det här området. Enligt en företrädare för näringslivet kan denna funktion begränsas, så att de endast utgör en idébör för information om avtalsklausuler för detaljhandel, i motsats till grossisthandel. Andra som inkommit med svar, och som kommenterar skillnaden mellan å ena sidan handelstransaktioner mellan företag och å andra sidan handelstransaktioner mellan företag och konsumenter i samband med denna åtgärd, är överens om dessa transaktionstyper bör behandlas separat och upplever att insatser på området för handelstransaktioner mellan företag och konsumenter har en potentiellt större nytta än insatser på området för handelstransaktioner mellan företag.

Vissa ifrågasätter standardavtalsklausulernas effektivitet när det gäller att undanröja handelshinder på den inre marknaden. Vissa av dem som är verksamma inom finansiella tjänster är oroliga för att användningen av avtalsklausulerna skall leda till vad de betraktar som ohälsosam produktstandardisering, samtidigt som en annan välkomnar forskning om huruvida detta kan medföra fördelar för detaljhandelskunder. Vissa ifrågasätter huruvida utvecklingen av sådana klausuler skulle vara genomförbar eller skulle medföra minskade kostnader med tanke på medlemsstaternas skilda materiella rättsregler, och anser att en lämpligare lösning vore att standardisera formkraven inom privaträtten.

En näringslivsföreträdare anser att det skulle kunna vara nyttigt att utveckla särskilt utformade standardklausuler för gränsöverskridande avtal. Andra understryker att avtalsfriheten måste beaktas och lämpligt samråd med intressenterna ske i samband med allt arbete på det här området, och de standardklausuler som utvecklas måste vara helt frivilliga.

3.2.3. *Svar från konsumentorganisationerna*

Två av de konsumentorganisationer som inkommit med svar är skeptiska till om standardavtalsklausulerna kan erbjuda konsumenterna tillräckligt skydd. De ser dessa som en åtgärd som skulle kunna förstärka näringslivet möjlighet att diktera villkoren i samband med avtal och utnyttja konsumenternas svaga förhandlingsposition.

Europeiska byrån för konsumentorganisationerna och Belgiens rådgivande organ i konsumentfrågor *Conseil de la Consommation* anser att klausulerna skulle kunna vara till nytta för konsumenterna och ge dem användbar upplysning, under förutsättning att vissa skyddsvillkor uppfylls:

- Högsta möjliga nivå av konsumentskydd bör utgöra utgångspunkt när standardklausulerna utarbetas.
- Konsumentorganisationerna bör delta aktivt i förhandlingarna inför upprättandet av standardavtalsklausuler, till exempel vid utformningen av rekommenderade standardavtal.
- Avtalsklausulerna bör överensstämma med bestämmelserna i direktivet om oskäligen villkor i konsumentavtal, det vill säga de måste vara skäligen.
- Konsumenterna bör alltid ges frihet att träffa avtal på annat sätt (avtalsfrihet).
- När standardavtalsklausulerna väl utvecklats bör de ses över efter en viss tid för att till exempel beakta rättsutvecklingen.
- Tillgången till rättslig prövning får inte inskränkas, det vill säga om en konsument upplever sig missgynnad av en given standardklausul, bör konsumenten ha möjlighet att föra frågan vidare till domstol för prövning av klausulens giltighet.

3.2.4. *Svar från de praktiskt verksamma juristerna*

Svaren rörande åtgärd II är mycket varierande. Vissa jurister ger sitt fulla stöd åt förslaget att fastställa standardklausuler, eftersom det i deras ögon skulle minska transaktionskostnaderna och därigenom underlätta gränsöverskridande handel. Många jurister betonar att det är mycket viktigt att sådana klausuler inte görs

tvingande. De är övertygade om att standardavtalsklausuler kan vara användbara om de inte är tvingande och inte begränsar parternas avtalsfrihet.

Vissa ställer sig emellertid tvekan till om denna åtgärd behövs. I synnerhet anser vissa att det kan ifrågasättas om EU-institutionerna har befogenhet att utarbeta standardklausuler. Andra betvivlar att en webbplats är användbar, särskilt med tanke på de resurser som krävs. Andra kräver ytterligare klargöranden rörande kommissionen avsikt.

I ett svar hävdas att åtgärd II skulle kunna bli mer användbar vid gränsöverskridande avtal, men att det vore bättre om man först koncentrerade sig på att åstadkomma en mera långtgående harmonisering av de grundläggande villkoren i avtalsrätten.

3.2.5. Svar från akademiskt verksamma jurister

Den akademiska världen visar inte något större entusiasm för förslaget om standardvillkor. De som faktiskt tar upp frågan ställer sig tvekan till nyttan med dessa, i synnerhet deras förmåga att undanröja handelshinder och när det gäller dess bidrag till konsumentskyddet. En akademiker anser att det vore effektivare att slopa minimiharmoniseringen eller att inrätta ett frivilligt instrument på gemenskapsnivå. En annan anser att standardklausulernas betydelse lätt kan överskattas och att självreglering är effektivare än regeringsstödda avtalsvillkor. En annan akademiker anser emellertid att standardklausuler och standardvillkor skulle kunna vara mycket användbara och välkomnar kommissionens förslag att skapa en webbplats, såsom det är utformat.

En annan akademiker däremot hävdar att de internationella standardavtalen inte nödvändigtvis är bättre, mer välavvägda eller rättvisare. En databas som görs tillgänglig via en webbplats skulle antagligen förbli ofullständig, och det är osäkert om den skulle användas eftersom de ekonomiskt starka aktörerna skulle avtala standardvillkor utan inblandning utifrån. Dessutom går det inte, genom att upprätta en webbplats eller publicera riktlinjer, att komma till rätta med problemet att den nationella tvingande avtalsrätten skiljer sig åt medlemsstaterna emellan. För avtal mellan företag och konsument är direktiv 93/13/EEG om oskäliga villkor i alla fall tillämpligt, och de juridiska rådgivarna är medvetna om detta, liksom de är medvetna om de konkurrensrättsliga bestämmelserna. I ett annat svar framförs behovet av att erinra företagen om att gemenskapsbestämmelserna om konkurrens och tillsyn över oskäliga avtalsvillkor måste beaktas i standardklausulerna. Därför skulle kommissionen eventuellt kunna uppmuntra branschorganisationerna att utarbeta standardklausuler, varvid gemensamma formuleringar i avtalsrättsliga lagstiftning bör användas. I alla händelser bör gemenskapens myndigheter förhålla sig passiva och inte själva utarbeta avtalsklausuler.

Vad beträffar det försäkringsrättsliga området påpekas det i ett svar att standardavtalsklausulerna skulle vara opraktiska utan en sektorspecifik harmonisering av försäkringsrätten.

En akademiker som stöder målet för åtgärd II undrar om sådana klausuler bör förbli dispositiva eller om de med tiden kommer att bli tvingande.

3.3. Fortsatt diskussion om lämpligheten av icke-sektorspecifika åtgärder, till exempel ett frivilligt instrument, på området europeisk avtalsrätt

3.3.1. Svar från regeringarna

Sammantaget är det stora flertalet svar från regeringarna om lämpligheten av ett frivilligt instrument försiktiga. Inom ramen för detta finns det skillnader i detalj. Den portugisiska regeringen anser att det frivilliga instrumentet är en innovativ lösning för att undvika rättsliga konflikter, men med tanke på att det är så komplicerat och med tanke på allt förarbete som krävs, anser den att det är alltför tidigt att skapa ett sådant instrument på kort sikt. Den påpekar att ett sådant instrument skulle kunna utgöra ett steg i riktning mot ett ökat konsumentskydd. Mer allmänt skulle det kunna vara ett effektivt sätt att minska skillnaderna i förhandlingsstyrka. Den svenska regeringen ställer sig tvivlande till om ett sådant instrument skulle kunna utarbetas och anser att behovet av det kan ifrågasättas. Den tyska federala regeringen anser att diskussionen om ett frivilligt instrument är mycket intressant. Det är mycket möjligt att det råder ett behov av ett "neutralt" alternativ som inte är parternas egna nationella lag och som tillhandahåller både välavvägda och praktiska lösningar. Syftet att underlätta rättsliga transaktioner på den inre marknaden skulle kunna uppnås i den utsträckning som det går att skapa en praktisk uppsättning bestämmelser som är godtagbara för avtalsparterna. Den danska regeringen betonar att alla eventuella åtgärder bör överensstämma med subsidiaritets- och proportionalitetsprinciperna.

Ett tydligt stöd uttrycks i den ungerska regeringens svar. Den stöder förberedandet och antagandet av ett frivilligt instrument, förutsatt att det baseras på forskning, att det sker på ett öppet sätt och att regelbundna samråd äger rum med regeringarna.

Ett uttalat negativt svar kommer från den brittiska regeringen, som inte finner det före detta alternativ 4 i meddelandet från juli 2001 attraktivt i någon av dess former. Den brittiska regeringen kommer emellertid senare i år att lämna över en skrivelse till kommissionen med en rad detaljerade punkter, farhågor och frågor för diskussion. Den franska regeringen, som även den har reservationer mot det frivilliga instrumentet, uppmanar EU att inte införa en ny uppsättning fristående bestämmelser om gränsöverskridande transaktioner.

Regeringarna har även lämnat kommentarer om de mer specifika aspekterna av detta förslag till åtgärd i handlingsplanen.

När det gäller räckvidden, föreslår den portugisiska regeringen att det frivilliga instrumentet bör omfatta hela räckvidden hos den gemensamma referensramen, även de allmänna bestämmelserna och de enskilda avtalen. Det ungerska justitieministeriet anser också att det frivilliga instrumentet för att bli framgångsrikt måste vara heltäckande, det vill säga innehålla allmänna bestämmelser för alla typer av avtal och specifika bestämmelser för de transaktioner som är viktigast vid gränsöverskridande handel. Vidare bör det frivilliga instrumentet innehålla bestämmelser om egendom som ställs som säkerhet, obehörig vinst och andra områden som ligger nära avtalsrätten. Det bulgariska näringsministeriet föreslår att de rättsliga transaktioner behandlas som ännu inte har reglerats men som intar en central ställning i det ekonomiska livet, såsom försäljningsavtal, handel, gåvor, hyra med mera. Ministeriet nämner även att behovet att ta med formkrav för vissa avtalstyper kan medföra att en reform av notarius publicus sysslor kommer att bli nödvändig i Europa. Det

österrikiska justitieministeriet betonar att förberedelserna kommer att ta tid och måste baseras på grundliga diskussioner, men föreslår att arbetet bör inbegripa gränsöverskridande finansiella transaktioner och säkerhetsrätter. Den franska regeringen anser att räckvidden hos det frivilliga instrumentet bör begränsas och anger att en harmonisering av lagstiftningen om säkerhetsrätter är önskvärd.

När det gäller huruvida handelstransaktioner mellan företag och mellan företag och konsumenter skall ingå, betonar den ungerska regeringen att bestämmelserna om avtalsförhållandena mellan företag och konsumenter bör ingå. Den skall stödja ett frivilligt instrument med differentierade bestämmelser för olika typer av transaktioner, det vill säga mellan företag, mellan företag och konsumenter och mellan privatpersoner, i form av bestämmelser tillämpliga på transaktioner mellan företag med speciallagar för avtal mellan företag och konsumenter och transaktioner mellan privatpersoner. Den portugisiska regeringen betonar också att det är viktigt att ta till vara den svagare partens intresse i det frivilliga instrumentet. När det gäller frågan om dess tvingande eller dispositiva karaktär, anger den tyska federala regeringen att de enskilda bestämmelserna i det frivilliga instrumentet i princip bör vara dispositiva. Den anser emellertid att det är nödvändigt att bibehålla den nuvarande skyddsnivån om konsumentavtal införs, och föreslår att detta sker genom att tvingande bestämmelser i ett frivilligt instrument införs, vilket skulle tillhandahålla en sådan skyddsnivå. EES-/Efta-länderna välkomnar kommissionens betoning att principen om avtalsfrihet utgör grunden för det frivilliga instrumentet. De föreslår att avtalsparterna skall ha frihet att anpassa bestämmelserna i ett frivilligt instrument efter sina särskilda behov, men understryker samtidigt att konsumentskyddsbestämmelserna skall vara obligatoriska. Det bayerska justitieministeriet anser att ett eventuellt frivilligt instrument bör innehålla tvingande bestämmelser som garanterar en skyddsnivå likvärdig den nuvarande, om det även omfattar konsumentavtal. Det anser emellertid att konsumentavtal inte bör inkluderas, eftersom konsumenter inte har överblick över de rättsliga konsekvenserna av olika val.

När det gäller den berörda rättsaktens form, den rättsliga grunden och opt-in-/opt-out-karaktären, föreslår den ungerska regeringen att det frivilliga instrumentet kan ta formen av en förordning, grundat på artikel 308, som ett opt-in-instrument för både gränsöverskridande och inhemska transaktioner. Efter en övergångsperiod kan opt-in-instrumentet ändras till ett opt-out-instrument vid gränsöverskridande handelsförbindelser som antas som en förordning i enlighet med artikel 95. Den tyska federala regeringen föredrar helt klart en förordning, på grund av dess bindande karaktär. Den betonar även vikten av principen om avtalsfrihet och skulle därför föredra opt-in-modellen och överlämna åt avtalsparterna att använda det frivilliga instrumentet för rent inhemska avtal om de så önskar. EES-/Efta-länderna föreslår att ett eventuellt framtida instrument bör kunna väljas av parterna själva genom en lagvals klausul, det vill säga ett opt-in-instrument. Det bayerska justitieministeriet skulle också föredra ett opt-in-instrument. Den franska regeringen förordar en opt-in-lösning och anser att det frivilliga instrumentet bör vara icke-bindande till sin karaktär.

Det är intressant att konstatera att det tyska federala justitieministeriet, den franska regeringen och det bayerska justitieministeriet väcker frågan om ett europeiskt instrument för säkerhetsrätter i lös egendom skulle kunna skapas. Det bayerska ministeriet anser att en sådan förordning är önskvärd, medan det federala ministeriet önskar att ett sådant instrument diskuteras. Inom ramen för ett frivilligt instrument

med begränsad räckvidd finner den franska regeringen det önskvärt att harmonisera lagstiftningen om säkerhetsrätter.

Ett antal regeringar (Tyskland, Portugal, Sverige och Danmark) betonar vikten av att dessa åtgärder överensstämmer med grönboken om en överföring till gemenskapens behörighet och en modernisering av Romkonventionen. Den tyska federala regeringen understryker också att detta behövs, men den förväntar sig att det frivilliga instrumentet skapas via en internationell enhetlig lag, som reglerar sitt eget tillämpningsområde, vilken medför att tillämpning av lagvalsregler inom dess tillämpningsområde undviks. Det bayerska justitieministeriet föreslår också att internationell enhetlig lag används och betonar att dess verkan inte bör hämmas av tillämpningen av nationella avtalsrättsliga bestämmelser. Det ungerska justitieministeriet föreslår att artikel 3 i Romkonventionen ändras för att göra det möjligt att välja det frivilliga instrumentet som tillämplig lag. Den franska regeringen betonar att om bindande nationella bestämmelser kan uteslutas (vilket den franska regeringen inte önskar), måste instrumentet innehålla obligatoriska bestämmelser som godtas av alla medlemsstater.

När det gäller förhållandet mellan det frivilliga instrumentet och FN-konventionen angående avtal om internationella köp av varor, påpekar den tyska federala regeringen att man måste undvika att stifta lagar som avviker från FN-konventionen och att det frivilliga instrumentet endast bör innehålla kompletterande bestämmelser. Det bayerska justitieministeriet anser också att ett eventuellt frivilligt instrument inte bör innehålla bestämmelser som skiljer sig från FN-konventionen och att FN-konventionens bestämmelser vid behov föras in i det frivilliga instrumentet. Den danska regeringen betonar också behovet av att beakta FN-konventionen angående avtal om internationella köp av varor.

3.3.2. *Svar från näringslivet*

De flesta företrädare för näringslivet som inkommit med svar reserverar sig rörande ett frivilligt instruments användbarhet till dess att arbetet med den första åtgärden har framskridit längre. En som inkommit med svar är till exempel osäker på om ett sådant frivilligt instrument skulle kunna utgöra något mervärde i förhållande till den gemensamma referensramen, medan en annan ifrågasätter dess effektivitet eftersom produkterna ändå måste anpassas på grund av skillnader mellan nationella materiella bestämmelser.

En rad olika åsikter förs fram i detta sammanhang. Vissa anser det som ett viktigt steg av särskilt stor nytta, eftersom alternativet vore val av nationella bestämmelser som är främmande för den andra parten, och ett lovande tillvägagångssätt för att uppmuntra medlemsstaterna att frivilligt samordna sina lagstiftningar. Andra ifrågasätter om det verkligen finns behov av ett sådant instrument. Enligt en som svarat utgör existensen av FN-konventionen angående avtal om internationella köp av varor ett bevis för att det är onödigt att upprätta ett frivilligt instrument på EU-nivå. En annan anser att FN-konventionen angående avtal om internationella köp av varor utgör ett värdefullt föredöme, som visar att ett sådant tillvägagångssätt kan fungera i praktiken, medan en tredje som svarat endast vill säkerställa enhetligheten mellan de befintliga instrumenten, såsom FN-konventionen, och eventuella nya instrument.

Frågan om samstämmighet med andra instrument väcks också dels angående införandet av Romkonventionen, dels rörande förordning (EG) nr 44/2001 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område i EU:s regelverk. I ett svar krävs till exempel att det i samband med införandet av Romkonventionen skall införas en bestämmelse som medger val av ett framtida frivilligt instrument på EU-nivå .

Vissa finner idén om ett frivilligt instrument tilltalande, under förutsättning att det är ett fullständigt frivilligt instrument som parterna får välja att delta i. I de flesta svar där åsikter förs fram påpekas att denna opt-in-lösning bör ligga till grund för instrumentet och att detta inte bör vara bindande.

I ett svar påpekas att instrumentet skulle kunna vara ett sätt att ta hänsyn till skillnaden i ekonomisk styrka mellan avtalsparterna. I andra svar betonas återigen vikten av den allmänna principen om avtalsfrihet.

Det finns även fall där åsikterna går isär i fråga om instrumentets räckvidd. I ett svar krävs en fullständig kodifiering av de allmänna avtalsrättsliga bestämmelserna. I ett annat krävs endast sektorspecifika åtgärder.

3.3.3. *Svar från konsumentorganisationerna*

De konsumentorganisationer som inkommit med svar uttrycker oro över att ett frivilligt instrument baserat på principen om avtalsfrihet inte skulle omfatta de tvingande krav som krävs för att skydda konsumenterna mot att företagen missbrukar sitt förhandlingsläge. En organisation fruktar att ett frivilligt instrument oundvikligen skulle skapa rättslig osäkerhet rörande dess tolkning och tillämpning i medlemsstaternas domstolar.

Flera efterlyser förtydliganden om hur ett sådant instrument skulle förhålla sig till övriga åtgärder. Europeiska byrån för konsumentorganisationer (BEUC) betonar kopplingen till Romkonventionen, medan ett svar ställer frågan hur instrumentet skulle fungera tillsammans med direktiv som innebär fullständig harmonisering. I detta svar fästs större vikt vid att förbättra den befintliga EU-lagstiftningen än att utveckla ett frivilligt instrument, medan BEUC betonar att detta är en process som sker steg för steg och som bör ske i faser.

3.3.4. *Svar från praktiskt verksamma jurister*

De praktiskt verksamma juristernas svar rörande denna åtgärd är varierande. Vissa avvisar helt upprättandet av ett frivilligt instrument, eftersom de anser att det är onödigt och till om med meningslöst. Ett antal jurister stöder åtgärden, eftersom de tror att den kommer att underlätta gränsöverskridande transaktioner. Vissa jurister betonar att det förutom ett frivilligt horisontellt instrument bör finnas en enhetlig domstolspraxis för att garantera en enhetlig tillämpning i medlemsstaterna. Enligt en jurist är det ett oundgängligt villkor att den gemensamma referensramen upprättas innan ett frivilligt instrument upprättas.

Vissa jurister frågar sig om det är genomförbart att utarbeta ett frivilligt instrument. En jurist efterlyser ytterligare studier av de ekonomiska effekterna av denna åtgärd. Andra ifrågasätter huruvida Europeiska unionen har kompetens att utveckla ett frivilligt instrument, och vissa kräver att subsidiaritets- och proportionalitetsprinciperna beaktas vid genomförande av denna åtgärd.

Det råder skilda åsikter om vilken räckvidd ett frivilligt instrument bör ha. En jurist understryker att instrumentet bör begränsas till existerande problem rörande gemenskapens nuvarande regelverk och att särskild uppmärksamhet bör fästas vid fullgörelse av avtal, och en annan argumenterar för en lagstiftning som omfattar hela avtalsrätten och tillämpas på både gränsöverskridande och inhemska handelsförbindelser. En jurist, som också föreslår att instrumentet skall användas för inhemska avtal, anser att det bör omfatta konsumentavtal om det verkligen råder behov av en enhetlig rättsordning, men däremot inte familjerätt, successionsrätt och egendomsrätt. En annan jurist betonar att ett frivilligt instrument bör vara inriktat på handel för att vinna brett erkännande. En annan anser att det vore bättre att tillämpa detta instrument på särskilda områden, såsom försäkringar. Ytterligare en annan anser att det frivilliga instrumentet inte skall kunna vinna företräde framför några motstridiga tvingande bestämmelser i nationell lagstiftning och bör överensstämma med medlemsstaternas allmänpolitiska målsättningar. En annan kräver att särskilda avtalsrättsliga bestämmelser, såsom lagstiftningen om säkerhetsrätter och äganderättsförbehåll, knyts till egendomsrätten och insolvensrätten.

Nästan alla jurister, även de som förordar åtgärden, efterlyser en opt-in-lösning om ett frivilligt instrument utvecklas. Två stycken föreslår emellertid att det frivilliga instrumentet görs obligatoriskt, åtminstone när det gäller konsumentavtal. När det gäller rättsaktens form föreslår en jurist att ett frivilligt instrument skulle kunna ta formen av en förordning, medan annan föreslår ett direktiv eller en förordning.

Vissa jurister betonar vikten av att samordna denna åtgärd med Romkonventionen och Wienkonventionen.

Rent allmänt kräver de att instrumentens innehåll skall anges mer utförligt och att praktiskt verksamma jurister, användare, medlemsstaterna och akademiker skall involveras i denna process.

3.3.5. *Svar från akademiskt verksamma jurister*

De akademiskt verksamma juristerna välkomnar i huvudsak kommissionens förslag att fortsätta diskussionen om behovet av ett frivilligt instrument, trots att några påpekar att tiden ännu inte är mogen att utarbeta ett sådant instrument. Ett antal akademiker anser däremot att kommissionens strategi är för försiktig och föreslår en kodifiering av EG:s avtalsrätt. En sådan lagstiftning kan inte skapas i en handvändning, utan kan upprättas stegvis, till exempel genom kodifiering av ett enskilt institut/en enskild princip i taget. Vissa tycks betrakta upprättandet av ett frivilligt instrument inte endast som en nödvändig konsekvens av den nuvarande utvecklingen, utan även som den enda möjliga lösningen på vissa problem. Standardiseringen av rättsliga instrument inom handeln med varor och tjänster är av stort intresse. Det gör det möjligt att företa en omfattande reglering av försäljning till företag och försäljning till konsumenter som sammankopplade områden, eller åtminstone göra detta när det gäller gränsöverskridande försäljning till företag. När det frivilliga instrumentet väl har upprättats, är det enligt en akademiker nödvändigt att offentliggöra detta. Under alla omständigheter bör möjligheten av att upprätta ett frivilligt instrument undersökas vidare, och en öppen diskussion bör föras om alla fördelar och nackdelar med en europeisk lagstiftning på området.

En akademiker konstaterar ett behov av att analysera svagheter hos den nuvarande situationen innan beslut tas och anger ett antal faktorer som talar mot upprättandet av

ett frivilligt instrument, såsom språkliga och kulturella hinder och uppdelningen mellan civilrätt och *common law*. Denna akademiker anser även att en ekonomisk bedömning (kostnads-nyttoanalys) bör införas. En annan akademiker föreslår att detta skulle ställa nyttan med lägre transaktionskostnader mot en eventuell förlust av ett starkare skydd som erbjuds av nationell rätt.

I kontrast mot vad som anges ovan betraktar en akademiker tillgången till ett frivilligt instrument på de olika EU-språken som något positivt. Detta skulle garantera att de gränsöverskridande avtalen inte längre undveks av rädsla för översättningsrelaterade missförstånd.

När det gäller det frivilliga instrumentets räckvidd föreslår en akademiker en uppsättning bestämmelser som täcker både allmänna och särskilda bestämmelser och inte begränsas till särskilda typer av kontrakt. En annan förespråkar ett frivilligt instrument som endast innehåller allmänna bestämmelser. Det frivilliga instrumentet bör i alla fall utarbetas som en rättsakt, både beträffande språk och innehåll. Långfristiga avtal om handelsförbindelser och kontraktsnätverk bör tas med på grund av dessas ekonomiska betydelse. En annan akademiker önskar att egendom som ställs som säkerhet och obehörig vinst tas med. Endast successionsrätt, fastighetsrätt, arbetsrätt och familjerätt bör uteslutas från det frivilliga instrumentets tillämpningsområde.

När det gäller köprätt anser en akademiker att ett frivilligt instrument bör omfatta alla typer av avtalsparter (handel mellan företag, mellan företag och konsument samt mellan privatpersoner) och bör ha större räckvidd än FN-konventionen angående avtal om internationella köp av varor samt omfatta till exempel försäljning av rättigheter. En annan föreslår att det frivilliga instrumentets räckvidd inledningsvis begränsas till enbart köp, och att det på så sätt ersätter FN-konventionen angående avtal om internationella köp av varor. Vissa önskar göra åtskillnad mellan å ena sidan transaktioner mellan företag och å andra sidan transaktioner mellan företag och konsument, åtminstone under infasningen av ett frivilligt instrument.

När det gäller försäkringsrätt sägs att denna är nära knuten till den allmänna avtalsrätten och till de allmänna bestämmelserna om till exempel fullgörelse, preskription, beräkning av tidsfrister, ersättning vid för sen betalning och solidariskt ansvar. Alla särskilda åtgärder rörande försäkringsavtal bör därför integreras i en allmän lagstiftning om europeisk avtalsrätt.

När det gäller huruvida inhemska rättsliga transaktioner bör omfattas av ett frivilligt instrument anser vissa akademiker att så bör ske. Vissa kritiserar inriktningen på gränsöverskridande transaktioner. En sann europeisk avtalsrätt, påpekas det, bör täcka alla transaktioner som bygger på avtal, även inhemska. En anser emellertid att ett eventuellt frivilligt instruments tillämpningsområde bör begränsas till gränsöverskridande transaktioner.

Enligt en akademiker är det självklart att det europeiska instrumentet måste innehålla tvingande bestämmelser, eftersom förbättringen av det befintliga regelverket och framtida regelverk anges som en nyckelåtgärd i handlingsplanen. Obligatoriska bestämmelser bör tas med för att den svagare avtalsparten, i synnerhet konsumenterna, skall kunna skyddas. I alla händelser konstateras att det råder ett behov av ett sådant instrument för att skapa ett fullgott konsumentskydd.

När det gäller avtal mellan företag föreslås det att ett frivilligt instrument bör utgöra ett "tvingande minimikrav". En akademiker säger att ett frivilligt instrument lämpar sig väl för handelsförbindelser mellan företag, men inte är det bästa sättet att åstadkomma ett gott konsumentskydd.

När det gäller frågorna vilken rättslig form det frivilliga instrumentet skall ha och huruvida ett sådant instrument bör vara bindande eller icke-bindande, föredrar majoriteten en bindande rättsakt i form av en förordning, medan andra förordar ett icke-rättsligt bindande instrument, till exempel en rekommendation, en modellag, en rättslig vägledning eller en resolution, och påpekar att en förordning inte kan fungera som ett opt-in-instrument. En akademiker påpekar att direktiven och förordningarna bör ersättas med en privaträttslig gemenskapslagstiftning. I ett svar föreslås en icke-bindande modellag i form av fördrag eller konvention eller två separata instrument, det vill säga en bindande rättsakt, till exempel en förordning, för konsumenttransaktioner (mellan företag och konsument) och en icke-bindande, till exempel en rekommendation, för transaktioner mellan företag. En annan akademiker anser inte att det råder något behov av ett "rättsligt operativt instrument". En annan föreställer sig det frivilliga instrumentet som en rättsakt i enlighet med artikel 3 i Romkonventionen.

I ett svar anförs att starka skäl föreligger för att tillämpa ett instrument som återger vad som redan sägs i lagen snarare än ett rättsligt instrument, för möjliggöra tillräcklig dynamik i systemet med motiveringen att det komplicerade rättsmaskineriet i EU skulle göra det svårt att ändra i en EG-lag. Andra uttrycker även oro över i vilken utsträckning ett kommande instrument skulle medge innovation och hur instrumentet skulle hållas aktuellt. En akademiker kräver att det utformas på ett sådant sätt att nya idéer, nya diskussioner och ny vetenskaplig forskning beaktas. En annan akademiker betonar risken för att den europeiska civillagstiftningen stelnar samt vikten av konkurrens mellan rättsdoktriner.

Det konstateras också att det råder behov av ytterligare reflektion angående den rättsliga ramen (inklusive den rättsliga grunden) för ett sådant instrument, eftersom det direkt skulle påverka EU-medborgarnas avtalsfrihet. En akademiker pekar på problem när det gäller att fastställa den rättsliga grunden för åtgärd III och när det gäller subsidiaritets- och proportionalitetsprinciperna, medan andra föreslår artikel 65 i EG-fördraget som möjligt rättslig grund.

När det gäller huruvida det frivilliga instrumentet bör vara ett opt-in- eller opt-out-instrument tycks majoriteten föredra en opt-in-lösning, ibland med hänvisning till subsidiaritetsprincipen. De som förordar en opt-out-lösning medger ibland att ett opt-in-instrument bättre skulle motsvara marknadens förväntningar. Opt-out-lösningen föredras av vissa akademiker, medan en annan akademiker föreslår en opt-out-lösning för gränsöverskridande transaktioner och en opt-in-lösning för inhemska transaktioner. En förespråkar ett opt-out-instrument eftersom föregångaren till FN-konventionen angående avtal om internationella köp av varor, 1964 års Haagkonventioner, gjordes till ett opt-in-instrument i Förenade kungariket och det sedan införandet inte har haft någon som helst effekt. En akademiker särskiljer mellan användning inledningsvis av ett frivilligt instrument på opt-in-basis, som i ett senare skede skulle övergå till att bli ett obligatoriskt opt-out-instrument för alla gränsöverskridande transaktioner. I samma svar anges vidare att det bör övergå till att bli tvingande lag för avtal mellan EU-institutioner och näringslivet. De som argumenterar mot en opt-out-modell anser att det tycks märkligt att parterna skall

tvingas välja en främmande (EU-) lagstiftning snarare än en lagstiftning som är bekant för dem (det vill säga den nationella lagstiftningen). Som ett alternativ föreslås att parterna tillåts införa icke-bindande avtalsbestämmelser, såsom principerna om europeisk avtalsrätt, i avtalen i form av klausuler snarare än tillämplig lag.

En akademiker anser att det frivilliga instrumentet bör döpas till den europeiska civillagen och inledningsvis tillämpas på handel inom gemenskapen i form av ett opt-out-instrument, för att så småningom övergå till att bli bindande för alla transaktioner.

När det gäller metoden föreslår de flesta att ett frivilligt instrument bör grundas på den gemensamma referensramen. En akademiker anser att det arbete som redan gjorts på området erbjuder en mängd olika instrument och att den gemensamma referensramen snarast borde användas till en europeisk civillag, medan andra betonar behovet av att beakta befintligt material.

Vissa kräver att det frivilliga instrumentet i grunden skall reglera köprätten, men andra framför åtskilliga skäl till att detta inte bör åstadkommas genom att integrera FN-konventionen angående avtal om internationella köp av varor, eftersom de framhåller att inte alla medlemsstater har ratificerat den och att den inte är utformad för den europeiska marknaden, inte heller i fråga om sin räckvidd.

En akademiker med en avvikande åsikt anser att det frivilliga instrumentet bör innehålla allmänna bestämmelser för avtalsrätt och att regleringen av försäljning mellan företag bör begränsas till införandet av FN-konventionen angående avtal om internationella köp av varor (eftersom denna konvention är i kraft i de flesta medlemsstater och är anpassad till en vidare internationell praxis). Om det uppstår en konflikt mellan FN-konventionen och det frivilliga instrumentet bör FN-konventionen ha företräde. I ett svar, som innehåller en utförlig redogörelse av FN-konventionen angående avtal om internationella köp av varor och dess samband med ett frivilligt instrument, konstateras att FN-konventionen bör reglera framtida transaktioner inom gemenskapen och bör ligga till grund för köprätten inom den europeiska avtalsrätten. De medlemsstaterna som inte har ratificerat konventionen ännu bör uppmanas att göra detta. I ett annat svar föreslås att man i det frivilliga instrumentet även bör beakta vad i svaret uttrycks som ”befintlig mjuk lagstiftning”, såsom principerna om europeisk avtalsrätt och UNIDROIT-principerna, eftersom FN-konventionen angående avtal om internationella köp av varor endast täcker köprätt. I ett svar erinras om att inte endast FN-konventionen angående avtal om internationella köp av varor, utan även Incoterms, UNIDROIT-principerna, principerna om europeisk avtalsrätt och det arbete som utförts av *Study Group on a European Civil Code* bör beaktas vid utformningen av ett frivilligt instrument. En annan akademiker fruktar att om principer infördes i det frivilliga instrumentet, skulle detta kunna ge upphov till skilda tolkningar i medlemsstaterna.

Det framförs även krav på en samordning av grönboken om Romkonventionen och åtgärderna i handlingsplanen. I synnerhet vissa anknyter till artikel 3 i Romkonventionen, varvid de berörda parternas val av ett opt-in-instrument likställs med valet av en nationell lag enligt de internationella privaträttsliga reglerna. Det påpekas att Landokommissionen och *Study Group on a European civil code* redan har lagt fram förslag som innehåller en möjlighet att välja en icke-statlig

lagstiftning³. I samma svar påpekas att det inte bör ingå tvingande bestämmelser i det frivilliga instrumentet, och det föreslås att Romkonventionen ses över.

³ 5.43 (Escamez).

FÖRTECKNING ÖVER SVAR

I följande förteckning över bidragsgivare uppges inte namnen på de bidragsgivare som särskilt begärt att få behandlas konfidentiellt. Bidragsgivarna är uppräknade i kategorier i enlighet med det klassificeringssystem som kommissionen använder när den analyserar bidragen. Ordningen på namnen har inget samband med den ordning i vilken de togs emot och den har heller inget samband med någon förmodad bedömning av bidragens relativa betydelse.

1. REGERINGSREPRESENTANTER

- 1.1. Bayerisches Staatsministerium der Justiz – Tyskland
- 1.2. Bulgarian Government - Bulgarien
- 1.3. Bundesministerium der Justiz - Österrike
- 1.4. Bundesministerium der Justiz – Tyskland
- 1.5. Danish Ministry of Justice - Danmark
- 1.6. European Free Trade Association (EFTA) – Bryssel
- 1.7. French Government - Frankrike
- 1.8. Hungarian Ministry of Justice – Ungern
- 1.9. Ministerio dos Negocios Estrangeiros - Portugal
- 1.10. Justitiedepartementet - Sverige
- 1.11. Romanian Government - Rumänien
- 1.12. United Kingdom Government - Förenade kungariket

2. NÄRINGSLIVET

- 2.1. Association des Assureurs Coopératifs et Mutualistes Européens - Bryssel
- 2.2. Barclays Plc - Förenade kungariket
- 2.3. Bausparkasse der österreichischen Sparkassen Aktiengesellschaft - Österrike
- 2.4. Gemensamt svar från Bundesverband des Deutschen Gross- und Aussenhandels, Centralvereinigung Deutscher Wirtschaftsverbände für Handelsvermittlung und Vertrieb (CDH) e.V., Hauptverband des Deutschen Einzelhandels - Tyskland
- 2.5. Bundesverband Deutscher Banken - Tyskland
- 2.6. Gemensamt svar från Bundesverband der Deutschen Industrie och Deutscher Industrie- und Handelskammertag - Tyskland

- 2.7. Bundesverband der Freien Berufe - Tyskland
- 2.8. CBI (Confederation of British Industry) - Förenade kungariket
- 2.9. Central Chamber of Commerce of Finland - Finland
- 2.10. CEA (Comité Européen des Assurances) - Bryssel
- 2.11. Creators' Right Alliance - Förenade kungariket
- 2.12. Gemensamt svar från Deutscher Sparkassen- und Giroverband e.V., Bundesverband der Deutschen Volksbanken und Raiffeisenbanken e.V., Bundesverband Öffentlicher Banken Deutschlands e.V. - Tyskland
- 2.13. ENPA (European Newspaper Publishers' Association)
- 2.14. EUROFINAS (European Federation of Finance House Associations) - Bryssel
- 2.15. European Association of Co-operative Banks - Bryssel
- 2.16. EFBS (European Federation of Building Societies) - Bryssel
- 2.17. Fédération Bancaire Française – Frankrike
- 2.18. Fédération des Industries Nautiques - Frankrike
- 2.19. Gemensamt svar från ECSA (European Community Shipowners Association) och ICS (International Chamber of Shipping)
- 2.20. Gesamtverband der Deutschen Versicherungswirtschaft - Tyskland
- 2.21. ISDA (International Swaps and Derivatives Associations, Inc.)
- 2.22. London Investment Banking Association - Förenade kungariket
- 2.23. ORGALIME (Liaison Group of European Mechanical, Electrical and Metalworking Industries) – Belgien
- 2.24. Pyramide Europe – Förenade kungariket
- 2.25. UEAPME (European Association of Craft, Small and Medium-sized Enterprises - Bryssel
- 2.26. VDMA (German Engineering Industry Federation) - Bryssel
- 2.27. Verband Deutsches Reisemanagement e.V. - Tyskland
- 2.28. Vorwerk & Co. KG - Tyskland
- 2.29. VNO-NCW – Nederländerna
- 2.30. Wirtschaftskammer Österreich – Österrike

3. KONSUMENTORGANISATIONER

3.1. BEUC (The European Consumers' Organisation) - Bryssel

3.2. CECU – Spanien

3.3. Conseil de la Consommation - Bryssel

3.4. European Consumer Centre Dublin

4. PRAKTISKT VERKSAMMA JURISTER

4.1. Bar Council of England and Wales - Bryssel

4.2. Dr. P. Bernardini, Giudice presso il Tribunale civile di Lucca - Italien

4.3. Bundesnotarkammer - Tyskland

4.4. City of London Law Society - Förenade kungariket

4.5. Clifford Chance - Förenade kungariket

4.6. Conférence des Notariats de l'Union Européenne - Bryssel

4.7. Conseil des Barreaux de l'Union Européenne - Bryssel

4.8. Consiglio dell'Ordine degli Avvocati di Milano – Italien

4.9. Cour de Cassation - Frankrike

4.10. Deutscher Notarverein-Bundesverband der Notare im Hauptberuf e.V. - Bryssel

4.11. Finnish Bar Association - Finland

4.12. Mr. Christian Hertel (Deutsches Notarinstitut Würzburg) - Tyskland

4.13. Carolin Kühne, Freshfields Bruckhaus Deringer - Tyskland

4.14. Law Society of England and Wales EU Committee - Förenade kungariket

4.15. Law Society of Scotland - Förenade kungariket

4.16. C. Locher – Staub Hilti & Partner Rechtsanwälte - Schweiz

4.17. Lovells - Tyskland

4.18. Österreichische Notariatskammer – Bryssel

4.19. Österreichischer Rechtsanwaltskammertag – Österrike

4.20. Gunther Weiss, Freshfields Bruckhaus Deringer – Tyskland

5. AKADEMISKT VERKSAMMA JURISTER

5.1. Prof. G. Ajani, Torino – Italy, and Prof. Dr. H. Schulte-Nölke, Bielefeld – Germany
– Acquis Group

- 5.2. Prof. M.T. Alonso Perez, University of Zaragoza - Spanien
- 5.3. C. Amato, University of Brescia - Italien
- 5.4. E. Arroyo I Amayuelas, University of Barcelona, and A. Vaquer Aloy, University of Lleida - Spanien
- 5.5. Association Henri Capitant des Amis de la Culture Juridique Française et la Société de Législation Comparée - Frankrike
- 5.6. Prof. Dr. C. von Bar and Dr. S. Swann, Universitaet Osnabrueck - Tyskland
- 5.7. Prof. Dr. C. von Bar and Dr. S. Swann, Universitaet Osnabrueck - Tyskland
- 5.8. Prof. J. Basedow, Max-Planck Institut, Hamburg - Tyskland
- 5.9. Prof. J. Basedow, Max-Planck Institut, Hamburg - Tyskland
- 5.10. K. Battersby, Nottingham Law School - Förenade kungariket
- 5.11. Prof. M. Bianca, University “La Sapienza” of Rome - Italien
- 5.12. Prof. Dr. M. Bussani, University of Trieste - Italien
- 5.13. Prof. F. Cafaggi, Prof. C. Joerges, Prof. J. Ziller, Dr. C. Schmid, European University Institute, Florence - Italien
- 5.14. Dr. G-P. Calliess, Johann Wolfgang Goethe-Universität, Frankfurt - Tyskland
- 5.15. Prof. Dr. W. Devroe, Dr. D. Droshout, Katholieke Universiteit Leuven - Belgien
- 5.16. C.D. Düchs, Johannes Gutenberg University, Mainz - Tyskland
- 5.17. Prof. B. Fauvarque-Cosson and Prof. D. Mazeaud, Université Panthéon-Assas (Paris II) - Frankrike
- 5.18. Dr. A. Fuchs, Academy of European Law, Trier - Tyskland
- 5.19. Prof. G. Gandolfi and Prof. J.L. de los Mozos, Academy of European Private Lawyers, Pavia - Italien
- 5.20. Prof. G. Gandolfi, Academy of European Private Lawyers, Pavia - Italien
- 5.21. Prof. G. Garcia Cantero, University of Zaragoza - Spanien
- 5.22. Prof. L. Gatt, University of Naples - Italien
- 5.23. Sir Roy Goode, Oxford - Förenade kungariket
- 5.24. Prof. M.D. Gramunt Fombuena and Prof. M.R. Llacer Matacas, Universidad de Barcelona - Spanien
- 5.25. Prof. Dr. S. Grundmann, University of Erlangen-Nürnberg – Tyskland
- 5.26. Prof. Martijn W. Hesselink - Amsterdam

- 5.27. Dr. V. Heutger, Universiteit Utrecht – Nederländerna
- 5.28. Prof. Dr. R.M. Hilty, Max Planck-Institut für Geistiges Eigentum und Wettbewerbsrecht, München - Tyskland
- 5.29. Prof. Dr. P. Huber, Johannes Gutenberg University, Mainz - Tyskland
- 5.30. Prof. Dr. P. Huber, Johannes Gutenberg University, Mainz - Tyskland
- 5.31. Prof. C. Lalana del Castillo, University of Zaragoza - Spanien
- 5.32. Prof. Dr. O. Lando - Danmark
- 5.33. Prof. Dra. Llombart Bosch, Universidad Politecnica de Valencia - Spanien
- 5.34. Prof. P.A. Llombart, Prof. J. Battaler Grau, Prof. N. Latorre Chiner, Prof. G. Palao Moreno, Prof. F. Ramon Fernandez, Universidad Politecnica de Valencia – Spanien
- 5.35. Dr. A.M. Lopez-Rodriguez, Aarhus University - Danmark
- 5.36. Prof. U. Magnus, University of Hamburg - Tyskland
- 5.37. Prof. Dr. J. Meyer, Technische Universität Dresden - Tyskland
- 5.38. Dr. E. Najork, Köln, Dr. M. Schmidt-Kessel, Freiburg - Tyskland
- 5.39. Prof. R. Nielsen, Copenhagen Business School - Danmark
- 5.40. Prof. Dr. F.J. Orduna Moreno, Prof. Dr. J. Plaza Penades, Prof. Dr. L.M. Martinez Velencoso, Universidad de Valencia - Spanien
- 5.41. Dr. N.M. Pinto Oliveira, Universidade do Minho - Portugal
- 5.42. Prof. C. Prieto, Université d'Aix-Marseille - Frankrike
- 5.43. A. Quinones Escamez, University Pompeu Fabra - Spanien
- 5.44. Prof. Dr. Ranieri, Universität des Saarlandes, Saarbrücken - Tyskland
- 5.45. Prof. Dr. Reichert-Facilides, Institut für Zivilrecht, Innsbruck - Österrike
- 5.46. Prof. Dr. O. Remien, Bayerische Julius-Maximilians-Universität, Würzburg - Tyskland
- 5.47. Prof. P. Remy-Corlay and Prof. D. Fenouillet, Université de Paris XI, Prof. P. Remy-Corlay, Faculté de Droit de Poitiers - Frankrike
- 5.48. Prof. P. Remy-Corlay, Université de Paris XI - Frankrike
- 5.49. Prof. P. Remy-Corlay, Université de Paris XI - Frankrike
- 5.50. Prof. M.L. Ruffini, Università degli Studi di Milano - Italien
- 5.51. Prof. Dr. H. Schulte-Nölke, University of Bielefeld - Tyskland

- 5.52. Prof. Dr. Schulze and Dr. M. Ebers, University of Münster - Tyskland
- 5.53. Dr. A.L. Serrano, Universidad de Barcelona - Spanien
- 5.54. Prof. J. Smits and Mr. R.R.R. Hardy – Universiteit Maastricht – Nederländerna
- 5.55. Prof. M. Tsunoda – Osaka University - Japan
- 5.56. Prof. Walter van Gerven, Katholieke Universiteit Leuven - Belgien
- 5.57. Prof. Walter van Gerven, Katholieke Universiteit Leuven - Belgien
- 5.58. Prof T. Wilhelmsson, University of Helsinki - Finland

6. ÖVRIGA

- 6.1. Justizfraktion der Sozialdemokratischen Partei Österreichs

	<u>Regeringar</u>	<u>Näringslivet</u>	<u>Konsument- organisationer</u>	<u>Praktiskt verksamma jurister</u>	<u>Akademiskt verksamma jurister</u>	<u>Totalt</u>
Österrike	1	2		1	1	5
Belgien		2	1		3	6
Danmark	1				3	4
Finland		1		1	1	3
Frankrike	1	2		1	6	10
Tyskland	2	8		5	19	34
Grekland						
Irland			1			1
Italien				2	8	10
Luxemburg						
Nederländer- na		1			3	4
Portugal	1				1	2
Spanien			1		10	11
Sverige	1					1
Förenade kungariket	1	6		4	2	13
Internatio- nellt med EU	1	8	1	5		14
EU totalt	7	29	4	18	56	117
Icke EU	3			1	1	5
Totalt	10	29	4	19	57	122